

CRNVO - Centar za razvoj nevladinih organizacija
USAID/ORT Montenegro Advocacy Program
CEDEM – Centar za demokratiju i ljudska prava

STAVOVI GRAĐANA CRNE GORE O NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

- Analiza rezultata javnomnjenjskog istraživanja -

Podgorica, Februar 2008.

S A D R Ž A J

UVODNA RAZMATRANJA _____	4
UZORAK I STRUKTURA ISTRAŽIVANJA _____	4
REZULTATI ISTRAŽIVANJA _____	5
1. <i>Informisanost građana o aktivnostima NVO</i> _____	5
2. <i>Povjerenje u NVO</i> _____	8
3. <i>Stavovi o karakteru, potencijalu, mjestu i ulozi NVO</i> _____	9
4. <i>Djelovanje NVO (politička pozadina i prioriteta delovanja</i> _____	16
5. <i>Uticaj koji NVO ostvaruju</i> _____	18
FINALNI INDIKATORI _____	21
UMJESTO ZAKLJUČKA _____	24

UVODNA RAZMATRANJA

Ovo istraživanje predstavlja treće u seriji koje je sprovedeno po istoj proceduri i korišćenjem identičnog instrumenta. Dakle, riječ je o **longitudinalnom istraživanju**, i to **studiji trenda**, sprovedenoj po istoj proceduri koja koristi identičan uzorak, s tim da ispitanici nisu identični iz istraživanja u istraživanje. Prema tome u ovom Izveštaju pratićemo trend unazad tri godine.

Najprije treba imati u vidu ukupan socio-ekonomski i politički kontekst koji je sasvim izvjesno uticao na javno mnjenje u prethodnih godinu dana. Generalno, politička konstelacija se nije promijenila. U strukturama vlasti na čelu su i dalje identični akteri, a i recept koji legitimiše vlast se u osnovi nije promenio. Efikasno i konsekvantno sprovođenje neoliberalnih reformi, inhibicija ljevičarskih ideja, socijalna polarizacija koja se opravdava otvorenom spoljnom politikom i dalje je paradigma ukupne socijalne konstelacije.

Ključni socijalni i ekonomski problemi i dalje su praćeni socijalnom patologijom i negativnim pojavama za koje u postojećoj institucionalnoj strukturi još uvijek nije pronađen efikasan lijek. Dva su problema u ovom svjetlu najizraženija. Prvo, to je problem neefikasne pravne države koji se prvenstveno ogleda u neefikasnom sudstvu. Drugo, to je problem korupcije koji se izgleda kao rak širi društvom. NVO sektor se u prethodnom periodu naročito obraćao upravo ovom drugom problemu. Korupcija je bila često predmet diskusija, analiza ali i afirmativne akcije NVO aktivista. Rezultati su međutim izostali. Korupcija nije smanjena, a kao rezultat, ostali su ožiljci kako na institucijama koje su predmet kritika tako i na samom NVO sektoru. Sukob je dubok i dugog trajanja. Teško je očekivati da u okviru nepromijenjene strukture vlasti dođe do unutrašnjih promjena unutar institucija, jednako kao što je teško zamisliti smisao funkcionisanja NVO sektora bez kritike institucionalne prakse.

Bilo kako bilo, nužna posljedica je politizacija NVO sektora. Izgleda, naime, da se svaka smisljena akcija usmjerena na promjenu završava na političkom terenu, tačnije, čini se da bez političkih promjena nije moguće očekivati strukturalne promjene. Drugim riječima, NVO sektor nužno nastupa kritički, a sama kritika je usmjerena na vlast i političke aktere. Na ovaj način, u nedostatku konstruktivne i jake političke opozicije, NVO sektor postaje snažna opozicija vlasti. Glasovi NVO aktivista su brojni, dobro argumentovani, ideološki nesporni i u krajnjem ishodu efikasni.

Dakle, ono što je odlika perioda između dva istraživanja jeste činjenica da je otvoren front između vlasti i NVO sektora. Ovaj konflikt u jednom delu javnosti se reflektuje pozitivno, ali u drugom negativno. Tačnije, u političkom i

podijeljenom društvu, protivnici vlasti će pozitivno ocjenjivati svaku kritiku vlasti, pa prema tome i ako je ta kritika upućena od strane NVO sektora, dok će oni koji podržavaju vlast ovakvo djelovanje NVO sektora da osuđuju.

Kontekst u kome je realizovano ovo istraživanje upravo odgovara ovom opisu. Drugim riječima, front koji je otvoren između NVO sektora i vlasti je proizveo podijeljen efekat u javnom mnjenju. Konsekventno, NVO sektor je postao sastavni dio sveukupnih političkih borbi koje se odvijaju u sutonu konačnog uobličavanja jednog neoliberalnog društva. NVO sektor konsekventno djeluje kao politička ljevica u nedostatku partija koje reprezentuju ljevičarsku političku ideologiju. Ovaj nastup prija svima koji nisu na bilo koji način povezani sa strukturama vlasti ili pak koji imaju direktne benefite od dosljednog ostvarivanja neoliberalnog obrasca. Takvih, međutim, nije malo. Vlast dugog trajanja, u uslovima kada je ukupno biračko tijelo brojčano 'malo', je uspjela u dugom periodu da 'uvuče' u svoju strukturu zavidan broj pojedinaca i grupa koje svoje funkcionisanje zasnivaju na strukturama vlasti. NVO sektor tako u ovoj fazi, nakon što je u savezništvu sa strukturama vlasti, predstavljao opoziciju nacionalnoj ideologiji '90-tih, staje u službu ljevičarskih ideja, brani interese svih građana, ali konsekventno ulazi u sukob sa veoma snažnim i konsolidovanim protivnikom kojeg oličavaju politokratija i prateće oligarhijske strukture.

UZORAK I STRUKTURA ISTRAŽIVANJA

Uzorak koji je korišten u ovom istraživanju predstavlja dvostruko stratifikovan višefazni (multi - level) uzorak sa slučajnim izbornom ispitanika u finalnim jedinicama. Broj popisnih krugova je varirao od 4 – 8 u zavisnosti od heterogenosti i ukupne strukture finalnih jedinica izbora. Kao korektivan faktor primenjeni su laki ponderi nakon obavljenog terenskog istraživanja (post-stratification sample weights) kako bi se dobila potpuna komplementarnost na osnovnu pola, nacionalne strukture i godina.

Samim istraživanjem je obuhvaćeno ukupno 974 ispitanika, od toga 48,1% muškaraca i 51,9% žena. Dakle, rodna struktura je u skladu sa distribucijom na nivou čitave populacije. Struktura uzorka po godinama je u skladu sa karakteristikama populacije, tačnije, u istraživanju je učestvovalo 33,7% ispitanika starosti od 18-34 godina, 37,3% ispitanika starih između 35 i 54 godina te 29,0% ispitanika starijih od 55 godina. Nacionalna struktura: 45,9% Crnogoraca, 33,5% Srba, 4,2% Bošnjaka, 5,0% Albanaca, 6,7% Muslimana i 4,1% pripadnika ostalih nacionalnih skupina. Iz sjevernog regiona uzorkom je obuhvaćeno 31,5% ispitanika, iz centralnog 46,1% i sa primorja 22,3% ispitanika. Sve navedene

kategorije ispitanika su korespondentne sa karakteristikama populacije a standardna statistička greška uzorka je $\pm 1\%$.

Sa stanovišta strukture, istraživanje, a prema tome i ovaj Izveštaj, se sastoje iz nekoliko delova. Osim seta nezavisnih varijabli, o kojima smo naprijed dali osnovne informacije istraživanje se sastojalo iz sledećih djelova:

1. Informisanost građana o aktivnostima NVO
2. Povjerenje u NVO
3. Stavovi o karakteru, potencijalu, mjestu i ulozi NVO
4. Delovanje NVO (politička pozadina i prioriteti djelovanja)
5. Uticaj NVO

Kao i u prošlogodišnjem istraživanju, na osnovu svih korišćenih ajtema, mi smo formirali i poseban NVO INDEX koji sumarno mjeri NVO aktivizam, uticaj i stavove prema NVO. Ovaj index je upotrebljiv za sumarni pregled po socijalnim kategorijama stanovnika, a posebno je upotrebljiv za mjerenja sa stanovišta trenda, ili drugim rečima, kroz vrijeme je moguće porediti kretanje INDEX-a i time komparativno ocjenjivati uticaj, mjesto i ulogu koju NVO sektor ima u društvenom životu Crne Gore.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

1. Informisanost građana o aktivnostima NVO

Informisanost građana o aktivnostima NVO mjereno je jednostavnim pitanjem koje je glasilo: *Kako ocjenjujete Vašu informisanost o aktivnostima nevladinih organizacija?* Isto pitanje je postavljeno i u prethodnom istraživanju i evo komparativnog prikaza distribucije odgovora:

Tabela 1. Informisanost o aktivnostima NVO

KATEGORIJE INFORMISANOSTI:	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %	CEDEM 2008 %
Informisani (u potpunosti, veoma dobro i dobro informisani)	19.1	25.5	28,2
Djelimično informisani	41.7	38.1	38,4
Nedovoljno informisani	20.2	20.6	18,6
Neinformisani	13.9	10.6	8,9
Ne mogu da procijene	5.1	5.2	5,5

Na osnovu ovog prvog indikatora, može se reći da **komparativno u odnosu na prethodno istraživanje mjerimo blago povećanje u pogledu informisanosti građana o radu NVO** (tabela 1). Kada je riječ o informisanosti različitih socijalnih kategorija građana (tabela 1.2) možemo zaključiti sledeće:

- Kada je o rodnim razlikama riječ, za razliku od prošlogodišnjeg istraživanja, muškarci bolje ocjenjuju informisanost o radu NVO sektora
- Po godinama, postoje određene razlike, koje, međutim, opet za razliku od prethodnog istraživanja nisu statistički značajne.
- Što je viši stepen obrazovanja građana oni su bolje informisani o aktivnostima NVO, i ovo je gotovo identičan nalaz kao i u istraživanju prije godinu dana.
- Ne postoje regionalne razlike kada je riječ o informisanosti.
- Iako podaci ukazuju da oni koji imaju viši materjalni status jesu bolje informisani, ove razlike nisu statistički značajne.

Tabela 1.2: Informisanost i socijalna obilježja ispitanika

		INFORMISANI	DJELIMIČNO INFORMISANI	NEDOVOLJNO INFORMISANI	NEINFOR- MISANI	NE MOGU DA PROCIJENE	χ^2
Pol	Muški	33,3%	37,0%	16,2%	9,1%	4,3%	15,54** Df = 4
	Ženski	23,6%	40,0%	20,8%	9,0%	6,6%	
Starost	od 18 do 29 godina	30,7%	37,2%	21,4%	6,5%	4,2%	22,93 Df = 20
	od 30 do 39 godina	24,7%	38,4%	17,2%	12,6%	7,1%	
	od 40 do 49 godina	33,8%	37,9%	18,2%	4,5%	5,6%	
	od 50 do 59 godina	29,7%	39,0%	16,3%	9,3%	5,8%	
	preko 60 godina	20,6%	40,6%	19,4%	13,1%	6,3%	
Obrazo- vanje	Bez i osnovno	23,9%	22,8%	22,8%	22,8%	7,6%	47,33** Df = 12
	Srednje	26,5%	39,4%	20,4%	8,2%	5,5%	
	Više	30,9%	43,2%	11,5%	8,6%	5,8%	
	Visoko	38,9%	39,8%	15,9%	1,8%	3,5%	
Regija	Sjever	29,9%	35,4%	19,2%	9,7%	5,8%	7,01 Df = 8
	Centar	27,8%	38,6%	17,7%	9,6%	6,3%	
	Jug	27,3%	43,1%	19,9%	6,0%	3,7%	
Materjalni status	Nizak	25,3%	37,6%	17,4%	10,1%	9,6%	14,80 Df = 8
	Srednji	25,6%	42,2%	18,5%	9,1%	4,6%	

	Visok	33,0%	34,5%	19,7%	8,0%	4,8%	
--	-------	-------	-------	-------	------	------	--

* *statistički značajno: $p < 0,05$*

** *statistički značajno: $p < 0,01$*

2. Povjerenje u NVO

Stepen povjerenja smo mjerili jednostavnom četvorostepenom ordinalnom skalom na isti način na koji je mjerenje izvršeno i 2006 godine. Pitanje je glasilo: *Kako biste ocijenili Vaše povjerenje u nevladine organizacije?*

Tabela 2. Poverenje u NVO

STEPEN POVJERENJA	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %	CEDEM 2008 %
Veliko povjerenje	3.6	8.1	7,6
Srednje povjerenje	32.8	34.1	32,5
Malo povjerenje	19.8	25.3	26,0
Nema povjerenja	14.4	15.7	12,6
Nema određeni stav	29.4	16.8	20,5

Dobijeni podaci nam ukazuju (tabela 2) da je povjerenje **na nivou istraživanja koje je obavljeno 2007.** Razlike su jako male iako je povjerenje po tim podacima nešto manje, pre će biti da je reč o varijacijama unutar standardne greške mjerenja, nego li pak o tome da se povjerenje smanjilo. Ključna razlika, međutim, koja se mora identifikovati, jeste **komparativno povećavanje onih građana koji nemaju stav po ovom pitanju (1/5 građana).** Ovaj broj građana je još uvek manji u odnosu na 2006. godinu. Ukoliko uporedimo povjerenje kod različitih socijalnih kategorija ispitanika (tabela 2.2) možemo zaključiti sledeće:

- Rodne razlike su izražene, ali ovo najprije zbog toga što veći broj žena nema stav po ovom pitanju.
- Ne postoje razlike kada je o godinama riječ, i ovo je velika promjena u odnosu na prethodno istraživanje.
- Razlike u obrazovanju postoje, i može se reći da je veza manje više linearna, naime, što je veći stepen obrazovanja, veći je istepen povjerenja

- Ne postoje razlike u odnosu na region u kome građani žive, i ovo je drugačiji podatak u odnosu na prošlogodišnji presjek.
- Što je viši materijalni status, to je i veće povjerenje u NVO. Ovaj podatak je veoma indikativan i potpuno drugačiji u odnosu na istraživanje koje je sprovedeno u prethodnom ciklusu.

Tabela 2.2: Povjerenje i socijalna obilježja ispitanika

		VELIKO	SREDNJE	MALO	BEZ POVJERENJA	NE MOGU DA PROCIJENE	χ^2
Pol	Muški	7,8%	35,2%	27,0%	15,7%	14,3%	24,09** Df = 4
	Ženski	7,6%	30,4%	25,4%	10,3%	26,4%	
Starost	od 18 do 29 godina	7,6%	34,6%	21,8%	11,4%	24,6%	8,78 Df = 16
	od 30 do 39 godina	8,1%	30,5%	27,9%	12,2%	21,3%	
	od 40 do 49 godina	6,1%	37,6%	24,4%	13,2%	18,8%	
	od 50 do 59 godina	8,1%	32,0%	27,9%	13,4%	18,6%	
	preko 60 godina	6,9%	29,9%	29,3%	13,2%	20,7%	
Obrazo- vanje	Bez i osnovno	5,4%	20,7%	35,9%	13,0%	25,0%	24,00* Df = 12
	Srednje	7,0%	32,8%	24,6%	14,8%	20,8%	
	Više	10,8%	36,0%	24,5%	7,9%	20,9%	
	Visoko	7,9%	39,5%	30,7%	7,0%	14,9%	
Regija	Sjever	9,8%	32,9%	22,5%	13,7%	21,2%	7,98 Df = 8
	Centar	7,4%	33,4%	26,2%	12,6%	20,3%	
	Jug	5,5%	31,2%	31,7%	11,5%	20,2%	
Materijalni status	Nizak	5,6%	31,6%	20,9%	13,6%	28,2%	33,15** Df = 8
	Srednji	5,8%	31,1%	31,1%	15,7%	16,4%	
	Visok	11,1%	35,1%	22,9%	8,9%	22,0%	

* statistički značajno: $p < 0,05$

** statistički značajno: $p < 0,01$

3. Stavovi o karakteru, potencijalu, mjestu i ulozi NVO

Sastavni dio istraživanja bili su i stavovi prema nevladinim organizacijama u nekim ključnim segmentima koje tretira javno mnjenje. Mreža ajtema koja je korištena u istraživanju je identična onoj koja je korišćena u prethodnom istraživanju, te je stoga moguće porediti podatke (tabela 3).

Tabela 3. Stavovi prema NVO

STAV	SLAGANJE %			NESLAGANJE %			BEZ STAVA %		
	2006	2007	2008	2006	2007	2008	2006	2007	2008
Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	36.2	40.8	33,8	28.2	36.5	43,3	35.6	22.6	22,9
Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja	59.2	59.6	58,6	14.3	26.6	26,6	26.5	13.8	14,8
Rad nevladinih organizacija treba zabraniti jer služe interesima stranih država.	20.6	15.3	14,6	54.0	62.9	63,4	25.4	21.7	22,0
Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast	57.6	55.3	56,1	18.3	26.5	25,5	24.1	18.2	18,4
Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove	68.1	62.5	61,9	10.4	19.6	20,1	21.5	17.9	18,0
Političke partije i njihovi lideri ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema	61.0	54.9	60,2	11.1	23.0	19,0	27.8	22.1	20,8
Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještih pojedincima da se dočepaju novca i uticaja	66.7	45.5	49,9	13.7	32.7	27,9	19.6	21.9	22,2

- Sa stavom: *Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske* imamo značajno manji broj građana koji su izrazili slaganje, ili preciznije, značajno se povećao broj građana koji se ne

slažu sa ovim stavom. Komparativno, broj građana koji se ne slažu sa ovim stavom je čak manji nego što je to bio slučaj u 2006 godini. Dake, kada je o ovom indikatoru riječ, možemo identifikovati negativan trend. Razlozi vjerovatno leže u činjenici, da je 2007 godina obilježena stalnim konfliktima između viđenijih NVO i organa vlasti, te se vjerovatno ovaj konflikt reflektovao kao političko-partijski konflikt kada je riječ o percepciji samih građana.

- Drugi stav glasi: *Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja*. Sa ovim stavom slaganje je izrazio gotovo identičan broj građana kao i u prethodnom istraživanju.
- I kada je o trećem stavu koji glasi: *Rad nevladinih organizacija treba zabraniti jer služe interesima stranih država* riječ, sve vrijednosti su na nivou prošlogodišnjeg istraživanja
- Četvrti stav glasi: *Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast*. Podaci, kao i u prethodnim slučajevima pokazuju da se stav građana po ovom pitanju nije promijenio
- Peti stav glasi: *Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove*. Slaganje, odnosno neslaganje je u skladu sa nalazima koje smo identifikovali 2007.
- Šesti stav glasi: *Političke partije i njihovi lideri ne vode računa o stavovima nevladinih organizacija povodom pojedinih društvenih problema*, i u ovom pogledu došlo je do određenih promjena, tačnije, izmjerili smo komparativno veći broj građana koji se slažu sa ovim stavom. Ovaj nalaz, je opet, veoma vjerovatno produkt sveukupnih konflikta koji su se dešavali u prethodnoj godini na relaciji političke strukture - NVO
- Posljednji stav u ovom setu ajtema glasi: *Većina nevladinih organizacija predstavlja sredstvo vještih pojedincima da se dočepaju novca i uticaja*. U poređenju sa prethodnim istraživanjem, građani se u nešto većoj meri slažu sa ovim stavom. Razlog vjerovatno leži u činjenici da je nekoliko pojedinaca iz NVO sektora

zahvaljujući radu u tom sektoru ostvarilo značajnu popularnost i uticaj.

Dakle, većina nalaza, kada je o stavovima riječ je na nivou 2007. godine. Razlike su se desile kada je riječ o onim stavovima koji reflektuju javno mnjenje u pogledu ukupne dinamike odnosa između političkih struktura i NVO sektora.

Kao i u prethodnom istraživanju, i ovog puta smo formirali skalu koja mjeri **Stav prema NVO**. Da podsjetim, skala se sastoji iz sledećih tvrdnji:

- Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske
- Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja
- Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast
- Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove

Evo najprije aritmetičkih sredina na svim ajetemima (tabela 4) koje se formiraju korišćenjem četverostepene ordinalne skale, prema tome, što je veća vrijednost aritmetičke sredine, to se ispitanici u većoj mjeri slažu sa datom tvrdnjom.

Tabela 4 Stavovi prema NVO – aritmetičke sredine po ajetemima

	N	A.S.	S.D.
Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	752	2,32	.952
Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja	831	2,80	.882
Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast	795	2,87	.959
Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nijesu partijski angažovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove	799	2,95	.842

Ova četiri ajtema sumarno na jedan pouzdan način mjere **cjelokupni stav prema nevladinim organizacijama**, na način na koji smo to uradili i u prethodnom istraživanju. Pouzdanosti radi, ispitali smo čvrstinu strukture stavova (tabela 5), dakle, nema sumnje da možemo pouzdano govoriti o jednom jedinstvenom stavu koji je predmet mjerenja.

Tabela 5. Korelaciona matrica stavova prema NVO

	Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja	Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast	Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nisu partijski angazovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove
Nevladine organizacije u Crnoj Gori su neprofitne i nepartijske	1.000	.472	.290	.334
Nevladine organizacije su dobra mogućnost da se građani sami organizuju i tako rješavaju važna društvena pitanja		1.000	.459	.495
Bez nevladinih organizacija, sindikata i nezavisnih medija nije moguće ograničiti i kontrolisati vlast			1.000	.483

Nevladine organizacije pružaju mogućnost mnogim sposobnim pojedincima, koji nisu partijski angazovani, da javno djeluju i iznose svoje stavove				1.000
--	--	--	--	-------

Cronbach's Alpha = 0,74

Dalje, skalu smo formirali kao aritmetičku sredinu svih četiri ajtema koji je sačinjavaju. Drugim rečima, svaki ispitanik je dobio svoj skor na osnovu odgovora na sva četiri ajtema koji sačinjavaju skalu. U tabeli 6 data je distribucija skorova skale stava prema nevladinim organizacijama.

Tabela 6 Distribucija vrednosti na skali: STAV prema NVO

	2007 %	2008%
1.00	3.8	4,3
1.25	.4	1,0
1.33	.3	,6
1.50	1.2	1,5
1.67	1.5	1,6
1.75	2.5	2,1
2.00	11.2	11,8
2.25	5.4	5,4
2.33	2.7	2,1
2.50	8.2	8,1
2.67	3.1	2,8
2.75	9.2	10,5
3.00	21.2	21,0
3.25	5.9	7,4
3.33	3.5	2,2
3.50	6.9	6,6
3.67	1.4	1,5
3.75	4.5	3,7
4.00	7.0	5,8
Total	100.0	100.0

Dalje, u tabeli 7 date su osnovne statističke karakteristike skale stava prema NVO. Podaci su dati komparativno za 2007 i 2008 godinu. Ovaj podatak **potvrđuje nalaz da je stav prema NVO dominantno pozitivan**. Međutim, razlike koje smo identifikovali jesu statistički značajne i ukazuju na negativan trend ($t = 2,395$, $df = 904$, $p < 0,05$). Dakle, **u prethodnom periodu došlo je do blagog pogoršanja stava građana prema NVO sektoru**. Drugim riječima, latentan, a i povremeno otvoren konflikt između političkih struktura i NVO sektora doveo je do relativnog pogoršanja stava građana prema NVO. Šta iz ovog nalaza proističe? **Crnogosko javno mnjenje je političko, a ne nezavisno javno mnjenje**, te prema tome, konflikt sa nekom od političkih struktura nužno dovodi do negativne percepcije onih građana koji podržavaju ove strukture, i konsekventno do negativnijeg stava prema NVO.

Tabela 7 Osnovne karakteristike skale: STAV prema NVO

Statistika		2007	2008
Aritmetička sredina		2.78	2,72
95% Interval poverenja	OD	2.73	2,67
	DO	2.82	2,77
Medijana		3.00	2,75
Varijansa		0.53	0,54
Standardna devijacija		0.73	0,73
Minimum		1.00	1.00
Maximum		4.00	4.00
Opseg		3.00	3.00
Skewness (Zakrivljenost)		-0.39	-,41
Kurtosis (Spljoštenost)		-0.19	-,20

Dalje, korišćenjem sintetičkog skora na skali stava prema NVO možemo mjeriti razlike koje postoje sa stanovišta različitih socio-demografskih kategorija stanovništva. Podaci prikazani u tabelu 8 upućuju na sledeće zaključke:

- Za razliku od prethodnog istraživanja, ne postoje rodne razlike između muškaraca i žena kada je stav prema NVO u pitanju
- U odnosu na godine starosti, takođe za razliku u odnosu na prethodno istraživanje, ne postoje statistički značajne razlike

- Kada je o obrazovanju riječ, razlike u stavu prema NVO nisu statistički značajne
- Regionalne razlike u stavu prema NVO su značajne, naime, najpozitivniji stav imaju stanovnici primorja, a najnegativniji stanovnici centralnog regiona
- Kada je o materjalnom statusu riječ, ne postoje statistički značajne razlike između onih koji pripadaju niskom, srednjem i višem sloju

Tabela 8. Socio-demografske razlike u stavu prema NVO

		ARITMETIČKA SREDINA	<i>F TEST</i>
Pol	Muški	2,70	1,61 <i>Df = 1</i>
	Ženski	2,75	
Starost	od 18 do 29 godina	2,69	2,00 <i>Df = 4</i>
	od 30 do 39 godina	2,66	
	od 40 do 49 godina	2,68	
	od 50 do 59 godina	2,86	
	preko 60 godina	2,71	
Obrazo- vanje	Bez i osnovno	2,74	0,44 <i>Df = 3</i>
	Srednje	2,70	
	Više	2,78	
	Visoko	2,71	
Regija	Sjever	2,74	8,05** <i>Df = 2</i>
	Centar	2,70	
	Jug	2,78	
Materjalni status	Nizak	2,72	0,02 <i>Df = 2</i>
	Srednji	2,71	
	Visok	2,72	

** *statistički značajno: p < 0,01*

4. Djelovanje NVO (politička pozadina i prioriteta djelovanja)

U ovom dijelu istraživanja koristili smo dva pitanja koja su različita po svojoj prirodi, ali koja osvjetljavaju nekoliko važnih aspekata stavova javnog mnjenja. Prvo u ovom setu je glasilo: *NVO služe ostvarivanju interesa kojih grupa?*

Tabela 9. Čiji interes ostvaruju nevladine organizacije

STAV	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %	CEDEM 2008 %
Građana Crne Gore i opštem dobru	26.0	33.3	31,8
NVO lidera	16.8	15.8	16,6
Vlade	8.6	7.6	10,0
Političkih partija	6.8	7.5	9,4
Stranih država	4.4	5.3	5,3
Ne može da procijeni	37.4	30.6	26,9

Tabela 9.2 Stavovi o interesima koje NVO ostvaruju i socijalna obeležja ispitanika

SOCIJALNO OBIJEŽJE ISPITANIKA		NEVLADINE ORGANIZACIJE SLUŽE OSTVARIVANJU INTERESA %						χ^2
		1*	2*	3*	4*	5*	6*	
Pol	Muški	33,0%	20,5%	12,3%	8,6%	5,0%	20,7%	27,33** Df = 5
	Ženski	30,7%	13,0%	7,6%	10,4%	5,8%	32,5%	
Starost	od 18 do 29 godina	31,0%	17,6%	8,8%	7,9%	4,2%	30,6%	29,10 Df = 20
	od 30 do 39 godina	36,4%	15,7%	8,1%	7,1%	6,1%	26,8%	
	od 40 do 49 godina	32,0%	20,0%	12,0%	5,5%	5,5%	25,0%	
	od 50 do 59 godina	29,8%	14,6%	9,4%	9,9%	5,8%	30,4%	
	preko 60 godina	29,3%	12,6%	12,6%	17,2%	5,2%	23,0%	
Obrazo- vanje	Bez i osnovno	20,4%	16,1%	18,3%	12,9%	2,2%	30,1%	28,21* Df = 20
	Srednje	32,7%	15,0%	10,3%	9,3%	5,5%	27,2%	
	Više	34,5%	17,3%	6,5%	9,4%	5,8%	26,6%	
	Visoko	33,3%	26,3%	6,1%	7,0%	7,0%	20,2%	
Regija	Sjever	27,8%	16,3%	12,7%	8,8%	6,2%	28,1%	48,18** Df = 10
	Centar	26,7%	19,6%	11,4%	10,0%	6,0%	26,3%	
	Jug	48,2%	10,6%	3,2%	8,7%	2,8%	26,6%	
Meterjalni	Nizak	27,7%	14,1%	15,8%	10,7%	5,1%	26,6%	18,47*

status	Srednji	31,4%	15,9%	11,4%	9,8%	5,5%	26,1%
	Visok	34,3%	18,4%	5,4%	8,5%	5,4%	28,0%

* statistički značajno: $p < 0,05$; ** statistički značajno: $p < 0,01$ Legenda: 1*/ Građana Crne Gore i opštem dobru; 2*/ NVO lidera; 3*/ Vlade; 4*/ Političkih partija; 5*/ Stranih država; 6*/ Ne može da procijeni

Iako razlike nisu drastične (tabela 9), ipak se može vidjeti da u odnosu na prošlogodišnje istraživanje **veći broj građana ističe da NVO ostvaruju interese političkih partija dok nešto manji broj građana smatra da NVO služe interesima svih građana i opštem dobru.**

Analitički, posmatrano po kategorijama, može se zaključiti sledeće (tabela 9.2):

- Između muškaraca i žena postoje statistički značajne razlike,
- Razlike po starosnoj dobi nisu statistički značajne
- Razlike jesu značajne kada je reč o stepenu obrazovanja
- Po ovom pitanju, takođe su i regionalne razlike izražene
- I kada je reč o materijalnom statusu, postoje razlike između građana u pogledu stava o tome čije interese ostvaruju NVO

Drugo pitanje u ovom setu bilo je: *U kojoj oblasti života je angažovanje NVO najpotrebnije?* Podaci su komparativni u odnosu na prethodno istraživanje i oni pokazuju (tabela 10) da **nema značajnijih razlika u odnosu na prošlogodišnju sondažu.**

Tabela 10 Oblasti delovanja NVO

OBLAST DJELOVANJA / RANG PRIORITETA	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %	CEDEM 2008 %
1. Borba protiv korupcije	22.0	23.3	27,8
2. Ljudska prava	18.1	21.8	17,6
3. Socijalna briga i humanitarni rad	13.4	10.9	11,4
4. Nadgledanje rada vlade i lokalne samouprave	10.9	12.7	10,4
5. Borba protiv narkomanije i alkoholizma	10.0	12.4	11,3
6. Nešto drugo (ostale navedene oblasti)	7.4	2.4	3,8
7. Ekologija	6.4	4.5	3,6
8. Prava žena	3.6	5.4	2,9
9. Bezbednost u saobraćaju	2.5	2.3	5,2
10. Obrazovanje	1.7	0.8	1,3
11. Zaštita potrošača	1.6	0.6	1,2
12. Kultura i umjetnost	1.1	1.5	1,5
13. Zaštita prava svojine	0.7	0.6	,7

14. Zaštita životinja	0.7	0.6	1,3
-----------------------	-----	-----	-----

Podaci ukazuju (tabela 10) da su nalazi u skladu sa prošlogodišnjim istraživanjem. Najznačajnija razlika jeste da se povećao broj građana koji smatra da se NVO mora baviti problemom korupcije. Ovo je najvjerovatnije refleksi činjenice da su u prethodnom periodu veći broj NVO u samom svom djelovanju insistirali na problemu korupcije.

5. Uticaj koji NVO ostvaruju

Uticaj koji NVO ostvaruju u društvu mjereno je sa dva posebna pitanja u upitniku. Prvo pitanje glasi: *Kakav je uticaj NVO-a na rješavanje ključnih društvenih problema u Crnoj Gori?* Podaci iz prošlogodišnjeg i ovog istraživanja dati su u tabeli 11.

Tabela 11 Uticaj koji NVO ostvaruju

STAV:	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %	CEDEM 2008 %
Veliki	4.8	7.2	5,1
Srednji	15.2	18.8	18,5
Mali	33.9	39.9	38,1
Nikakav	20.1	19.4	22,0
Ne može da procijeni	26.0	14.8	16,3

Podaci ukazuju (tabela 11) da je riječ o **blagom negativnom trendu obzirom da je smanjen broj onih koji smatraju da NVO imaju veliki uticaj**. Razlike u

odnosu na prethodno israživanje, ipak, nisu izražene. Posmatrano sa stanovišta različitih socio-demografskih karakteristika ispitanika može se zaključiti sledeće:

- Žene u mnogo većoj mjeri nego muškarci namaju stav po ovom pitanju
- Ne postoje značajne razlike u pogledu ovog stava između građana koji spadaju u različite kategorije starosti
- Ispitanici sa visokim obrazovanjem smatraju da NVO ostvaruju veći uticaj u odnosu na ostale obrazovne kategorije, i ovo je potpuno suprotan nalaz u odnosu na prošlogodišnje istraživanje
- Stanovnici sjeverne regije veruju da NVO ostvaruju veći uticaj u poređenju sa stanovnicima ostalih regiona
- Ispitanici koji imaju nizak materjalni status smatraju da NVO ostvaruju veći uticaj u odnosu na ostale dve kategorije materjalnog statusa

Tabela 11.2 Uticaj koji NVO ostvaruju i socijalno-demografska obilježja

		VELIKI	SREDNJI	MALI	NIKAKAV	NE MOGU DA PROCIJENIM	χ^2
Pol	Muški	5,0%	20,1%	41,0%	25,3%	8,6%	39,55** <i>Df</i> = 4
	Ženski	5,0%	16,8%	35,8%	19,0%	23,4%	
Starost	od 18 do 29 godina	6,1%	17,3%	38,8%	18,7%	19,2%	15,13 <i>Df</i> = 16
	od 30 do 39 godina	4,1%	23,9%	36,5%	18,3%	17,3%	
	od 40 do 49 godina	4,5%	18,1%	39,7%	22,6%	15,1%	
	od 50 do 59 godina	5,8%	18,6%	39,5%	23,8%	12,2%	
	preko 60 godina	3,4%	14,3%	37,7%	26,9%	17,7%	
Obrazovanje	Bez osnovno	4,3%	10,8%	35,5%	20,4%	29,0%	21,47* <i>Df</i> = 16
	Srednje	4,8%	18,3%	37,8%	22,5%	16,6%	
	Više	5,0%	23,7%	36,7%	21,6%	12,9%	
	Visoko	7,9%	17,5%	43,0%	21,9%	9,6%	

Regija	Sjever	6,8%	19,8%	32,1%	24,0%	17,2%	41,28* Df = 8
	Centar	5,6%	14,5%	40,8%	25,8%	13,4%	
	Jug	1,8%	25,3%	40,6%	11,1%	21,2%	
Materjalni status	Nizak	5,1%	14,7%	37,3%	26,0%	16,9%	17,26* Df = 8
	Srednji	2,9%	18,1%	38,5%	24,0%	16,3%	
	Visok	8,0%	20,7%	38,1%	17,6%	15,6%	

*statistički značajno: $p < 0,05$

**statistički značajno: $p < 0,01$

Drugo pitanje koje mjeri uticaj koji NVO ostvaruju glasi: *Da li je aktivnost ili projekat neke nevladine organizacije direktno uticao na Vas i Vaše interese?* Dakle, ovo pitanje se direktno odnosi na individualno iskustvo koje su imali građani kada je djelovanje NVO u pitanju. Uporedni podaci su dati u tabeli 12

Tabela 12 Direktan uticaj NVO na pojedinca

STAV	DAMAR 2006 %	CEDEM 2007 %	CEDEM 2008 %
Da	10.8	15.3%	13%
Ne	75.5	68.8%	68,9
Ne zna - ne može da procijeni	13.6	15.8%	18,2

Podaci (tabela 12) su jednostavni i jednoznačni, **broj onih na koje su projekti neke od NVO imali uticaj smanjio se sa 15,3% na 13%**. Ova razlika nije drastična, ali je evidentna. Posmatrano sa stanovišta različitih socio-ekonomskih kategorija (tabela 12.2) može se zaključiti sledeće:

- Ne postoje rodne razlike u pogledu direktnog uticaja NVO
- Razlike po godinama starosti, takođe, nisu statistički značajne
- NVO su ostvarile veći uticaj na pojedince sa višim i visokim obrazovanjem nego na one sa nižim i srednjim obrazovanjem
- Regionalno, razlike u ovom pogledu nisu statistički značajne
- Kada je o materjalnom statusu riječ, djelovanje nevladinih organizacija je u većoj mjeri imalo uticaj na pojedince koji pripadaju visokom i niskom materjalnom statusu u odnosu na one koji pripadaju srednjem sloju

Tabela 12.2 Direktan uticaj NVO na pojedinca po socijalnim obeležjima

	DA	NE	NE MOGU DA PROCIJENIM	χ^2

Pol	Muški	13,1%	68,1%	18,8%	0,27 Df = 2
	Ženski	12,5%	69,7%	17,8%	
Starost	od 18 do 29 godina	10,9%	66,8%	22,3%	11,54 Df = 8
	od 30 do 39 godina	14,4%	65,1%	20,5%	
	od 40 do 49 godina	16,0%	67,0%	17,0%	
	od 50 do 59 godina	9,9%	73,1%	17,0%	
	preko 60 godina	11,6%	75,6%	12,8%	
Obrazovanje	Bez i osnovno	8,9%	68,9%	22,2%	17,33** Df = 6
	Srednje	10,9%	69,8%	19,3%	
	Više	16,9%	66,9%	16,2%	
	Visoko	22,1%	67,3%	10,6%	
Regija	Sjever	11,1%	72,1%	16,7%	5,97 Df = 4
	Centar	12,2%	69,3%	18,5%	
	Jug	17,1%	63,0%	19,9%	
Materijalni status	Nizak	15,3%	67,6%	17,0%	13,76** Df = 4
	Srednji	8,8%	73,4%	17,8%	
	Visok	16,9%	63,8%	19,2%	

****statistički značajno: $p < 0,01$**

FINALNI INDIKATORI

Kao i u prošlogodišnjem istraživanju, formiran je **INDEX-a javnog mnjenja NVO sektora**. Ovaj INDEX predstavlja finalni sumarni pokazatelj koji u osnovi mjeri **NVO aktivizam kroz percepciju javnog mnjenja**. Index je sastavljen iz četiri elemenata i to su:

- Stav prema NVO (skala formirana na osnovu četiri gore navedena ajtema)
- Informisanosti o radu NVO
- Uticaju koji NVO ostvariju
- Poverenju u NVO

Dakle, sumarcijom ova četiri aspekta dobijen je jedinstveni INDEX koji meri ukupnu percpciju NVO, a koji se prema tome sastoji iz stava prema NVO, informisanosti o njegovom radu, povjerenju u NVO, te uticaju koji NVO ostvaruje. Konzistentnost INDEX-a proverena je internim korelacijama (tabela 13) može se vidjeti da je riječ o solidnoj strukturi.

Tabela 13 Korelaciona matrica ajtema INDEX-a NVO

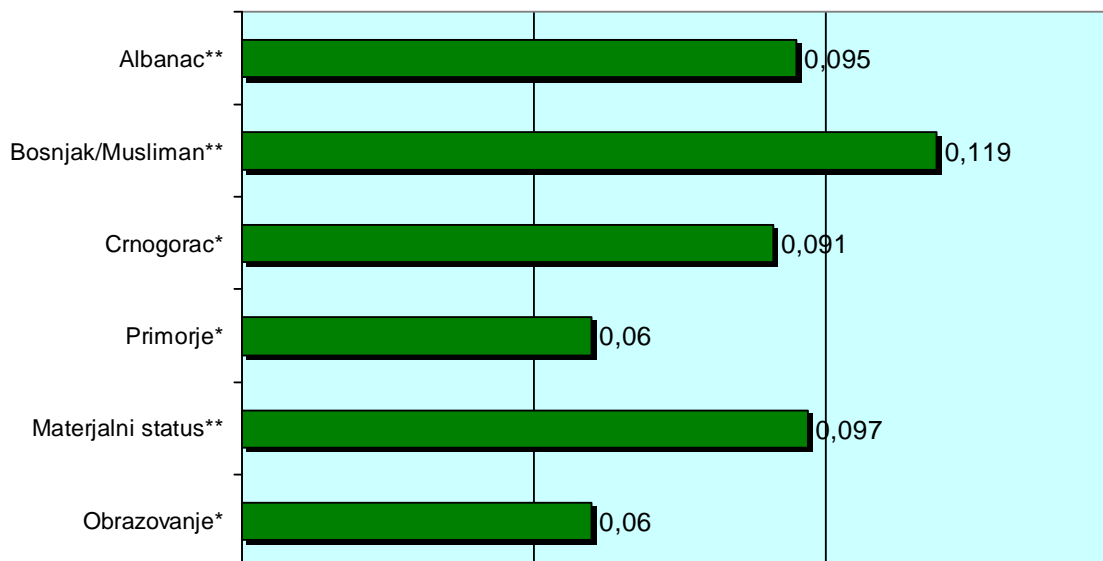
	informisanost	povjerenje	uticaj	Stav	Cronbach's Alpha
Informisanost	1.000	.396	.319	.240	0,723
Povjerenje		1.000	.519	.478	
Uticaj			1.000	.407	
Stav			.	1.000	

Sumarizacija skora je izvršena optimizacijom vrednosti od 10 do 100, ili drugim riječima ovo su marginalne vrednosti INDEX-a (teorijski minimalna i maksimalna vrednost). Distribucija skora može se vidjeti na grafikonu a komparativne karakteristike INDEX-a mogu se vidjeti u tabeli br. 14. U poređenju sa prethodnim istraživanjem, ključni je nalaz **da razlike nisu statistički značajne ($t = 0,56$, $df = 963$, $p > 0,05$)**. Dakle, razlike u aritmetičkim sredinama treba pripisati standardnoj greški mjerenja, ili u prevodu, vrijednost **INDEXA u 2008 je na nivou vrijednosti u 2007**. Štaviše, ako se upoređi vrijednost medijane može se vidjeti da je ona veća u istraživanju koje je realizovano 2008.

Tabela 14. Osnovne statističke karakteristike INDEX-a NVO

Statistika	2007	2008
Aritmetička sredina	57.46	57,17
95% Interval poverenja		
OD	56.48	56,18
DO	58.45	58,17
Medijana	57.36	58,33
Varijansa	256.84	249,00
Standardna devijacija	16.03	15,78
Minimum	16.67	16,67
Maximum	100.00	100,00
Opseg	83.33	83,33
Zakrivljenost (Skewness)	0.031	-,130
Spljoštenost (Kurtosis)	0.093	,054

OLS: Prediktori INDEXA NVO - Standardizovani Beta koeficijenti

** $p < 0,01$ * $p < 0,05$

B (Konstanta) = 54,26

F = 6,12 (df,6) $p < 0,01$

$R^2 = 0,19$

Konačno, u grafikonu su dati standardizovani regresioni koeficijenti koji predstavljaju prediktore INDEX-a NVO. Rezultati ukazuju na sljedeće:

- Što je veći stepen obrazovanja, veća je i vjerovatnoća da će vrijednosti INDEX-a biti veće
- Što je viši materjalni status građana, i vrijednost INDEX-a će biti veća
- Građani koji žive na primorju imaju i veću vrijednost INDEX-a
- Oni koji se nacionalno izjašnjavaju kao Crnogorci imaju veću vrijednost INDEX-a
- Oni koji se izjašnjavaju kao Muslimani ili Bošnjaci imaju veću vrijednost INDEX-a
- Oni koji se nacionalno izjašnjavaju kao Albanci imaju veću vrijednost INDEX-a

UMJESTO ZAKLJUČKA

Na osnovu svih nalaza i identifikovanih trendova, mogu se sumarno izvući sljedeći zaključci:

1. Kad je o informisanosti riječ, pozitivan trend je nastavljen. Dakle, u još većoj meri je **povećan broj građana koji su informisani o radu NVO**. Konsekventno, broj građana koji nije informisan je dosita jako mali.
2. U prethodnom periodu **nije došlo do promjena kada je riječ o poverenju u NVO sektor**. Razlike koje se mogu vidjeti u podacima nisu značajne, osim kada je riječ o podatku da se povećao broj građana koji nisu izrazili stav po ovom pitanju u odnosu na prethodno istraživanje.
3. Analizirajući stavove na jedan sintetičan način, istraživanje je ukazalo da generalno, **građani imaju nešto negativniji stav prema NVO nego što je to bio slučaj 2007**. Ovo je najvjerovatnije refleks otvorenijeg političkog djelovanja NVO sektora usljed koga je dio javnosti blizak ideologiji vlasti negativnije ocjenjivao NVO sektor
4. I dalje najveći broj građana smatra da **NVO sektor služi svim građanima, a zatim pojedincima iz NVO sektora**. U drugom ešalonu, ističe se da NVO sektor služi Vladi i političkim partijama
5. Isto kao i u prethodnom istraživanju, građani smatraju da se NVO moraju usmjeriti na sljedeće oblasti i to po sljedećem redu: **borba protiv korupcije, zaštita ljudskih prava, nadgledanje rada vlade i lokalne samouprave, borba protiv narkomanije i alkoholizma i socijalna briga i humanitarni rad**. U ovom pogledu treba napomenuti da se **povećao broj onih koji smatraju da NVO treba da se posveti borbi protiv korupcije, a da se smanjio broj građana koji smatraju da NVO treba da štiti ljudska prava**. Ova promjena je vjerovatno refleks činjenice da se NVO sektor u ovom periodu značajnije u praksi suprostavljao korupciji.
6. Uticaj koji NVO ostvaruju, po mišljenju građana nije zadovoljavajući, štaviše, **građani ocjenjuju da je uticaj NVO nešto manji nego što je to bio slučaj u prethodnom periodu**. Ovaj nalaz po sebi ne bi bio sporan da jednostavna empirijska evidencija, nije u suprotnosti sa ovim nalazom. Preciznije, znamo da je NVO sektor izveo nekoliko veoma uspješnih i

- masovnih akcija (hidrocentrala na Tari, plaćanje električne energije) koje dokazuju da NVO imaju veliki uticaj. Obzirom da gotovo nije moguće da je problem neinformisanost građana o ovim akcijama, prije će biti da je dio politilki ostrašćenih građana koji su ove akcije doživjeli kao ‘napad na vlast’ veoma negativno ocijenio NVO sektor zbog toga. Ovaj podatak ukazuje na jednu jednostavnu činjenicu. **U političkom društvu, svako delovanje ima političke posljedice.**
7. U poređenju sa pethodnim istraživanjem, **unekoliko se smanjio broj građana na koje NVO ima direktan uticaj.** Razlika nije naročito izražena, ali je evidentna. Ovaj podatak je negativan, jednostavno zato što je ovo jedan od indikatora koji su veoma značajni sa stanovišta dugoročnog djelovanja NVO sektora. Ukoliko je broj građana na koje NVO sektor ima direktan uticaj mali, to znači da se NVO sektor otuđuje od građana i prati neke druge i drugačije ‘negrađanske’ interese.
 8. Sumarno, na osnovu INDEX-a percepcije, možemo reći da su **vrijednosti INDEX-a na nivou istraživanja koje je obavljeno prošle godine,** tačnije, sve promjene koje smo identifikovali istraživanjem nisu drastične te je sveukupna percpcija NVO sektora od strane građana manje više ista kao i prošle godine.
 9. Tragajući za faktorima u multivarijantnom prostoru, identifikovali smo nekoliko pediktora INDEX-a NVO na osnovu percpcije i to su: **obrazovanje, materjalni status, region i nacionalna pripadnost.** Dakle, riječ je o faktorima koji pozitivno deluju na sveukupnu percpciju NVO sektora u cjelini.
 10. **Kritičko djelovanje NVO sektora usmereno na Vlast i institucionalne strukture koje predstavljaju vlast ima svoje pozitivne i negativne karakteristike.** Pozitivne se ogledaju u činjenici da je to čini se jedini efikasni način borbe protiv patoloških društvenih pojava u impotentnom opozicionom političkom bloku, a negativni je taj što se u dijelu javnosti koji podržava vlast ovo djelovanje negativno percipira.

Analizu izvršio
Doc. Dr Miloš Bešić
CEDEM - Odjeljenje za empirijska istraživanja